

לימודי דעת – תוכנית לימוד השולחן ערוך

הלכות שבת – חלק א'

סימן רנ"ג – שיעור 1

מהדורה שלישית



תוכניות יחודיות ללימוד ההלכה - הכנה למבחני הסמיכה.

לימודי רבנות • איסור והתר • אבלות • מקוואות • נדה • קידושין • שבת • עירובין

לימודי דיינות • דיינים • עדות • שכירות פועלים • נזקי שכנים • שותפין • הלוואה • גיטין

לפרטים נוספים : 03-6166340 או באתר: www.limd.co.il

מרכז לימודי דעת: רח' אלישע 29 בני ברק E-mail: limd@limd.co.il

שהייה – קדרות על האש

חלק א'

סימן רנג: דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בע"ש

א. כירה שהיא עשויה כקדרה ושופתין על פיה קדרה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדרות, אם הוסקה בגפת שהיא פסולת של זיתים או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אא"כ נתבשל כל צרכו והוא מצטמק (פי' הולך וחסר) ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה, או שהיה חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי.

אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפי' נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אא"כ גרף דהיינו שהוציא ממנה כל הגחלים, או קטם דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם;

ואם נתן בה חתיכה חיה, מותר כאילו היתה כלה חיה דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה. ואפילו אינה גרופה (פי' שמשך הגחלים מהתנור) וקטומה (פי' שכסה הגחלים בצאפר), מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה;

ואם הוסקה בקש או בגבבא, מותר לשהות עליה אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה.

הגה: שתי כירות המתאימות זו אל זו ודופן של חרס ביניהם, האחת גרופה וקטומה והשניה אינה גרופה וקטומה, מותר לשהות על הגרופה וקטומה אע"פ שמוסיף הכל משאינה גרופה וקטומה (גמ' פרק כירה).

ותנור, אפילו אם הוסק בקש או גבבא, אסור אפילו לסמוך לו, אפי' אם הוא גרוף וקטום. הגה: כל זמן שהיד סוללת בו¹ (הגהות מרדכי). וב"ש שאסור לשהות בתוכו או על גבו.

¹ מידת חום, שבה האוכל מתחיל להתבשל.

וכופח, שהוא מקום שפיתת קדרה אחת, אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה; בגפת או בעצים, דינו כתנור (והתנורים שלנו דינם ככירה) (ר"ן ר"פ כירה וכל זו וכן משמע מפירש"י).

ואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל שבשל כל צרכו, מותר אפי' הוא מצטמק ויפה לו; ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בשל כל צרכו, אסור עד מוצאי שבת; ואם עבר ושהה אסור בשניהם.

הגה: עד זכדי שיעשו (הגה"א ורמב"ם). ואם החזירה ח"י בשבת, דינו כשכח ושהה (הג"א). ואם החזירו ישראל, דינו כעבר ושהה (הגהות מרדכי), ואם מלטמק ורע לו, מותר שהרי לא נהגה מן האיסור² (ב"י וע"ל ריש סי' רנ"ז).

וי"א שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (פי' שם אדם שהיה אוכל מאכלו שלא נתקבל כל לרכו), או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו ע"ג כירה. הגה: או אפילו ע"ג תנור (המגיד פ"ג והגהות מרדכי ומיימוני פ"ג וריש פ' כירה וז"י), אפי' הוסק בגפת ועצים אפי' אינה גרופה וקטומה; ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי; וכן לענין אם נטל הקדרה מעליה ובא להחזירה עליה בשבת;

ואם שכח ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי, אסור. ואצ"ל אם עבר ושהה. הגה: ונהגו להקל כסברא האחרונה. וכל זה בענין שהה, שהקדרה יושבת על כסא של ברזל או ע"ג אבנים ואינה נוגעת בגחלים, אבל הטמנה³ ע"ג גחלים, לד"ה אסור.

הגה: וי"א דאפי' אם הקדרה עומדת ע"ג האש ממשי, כל זמן היא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושרי; וכן המנהג, רק שזוהרים לנתקן קצת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם; ואם לא נתקן מן האש ונמלאו ע"ג האש בשבת, יש להסירו משם ע"י אינו יהודי; ואם ליכא אינו יהודי, מותר לישראל להסירו משם. ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים, ואז אף אם ינענעו קצת, דבר שאין מתכוין הוא ושרי (מרדכי ר"פ כירה והגמ"י פ"י).

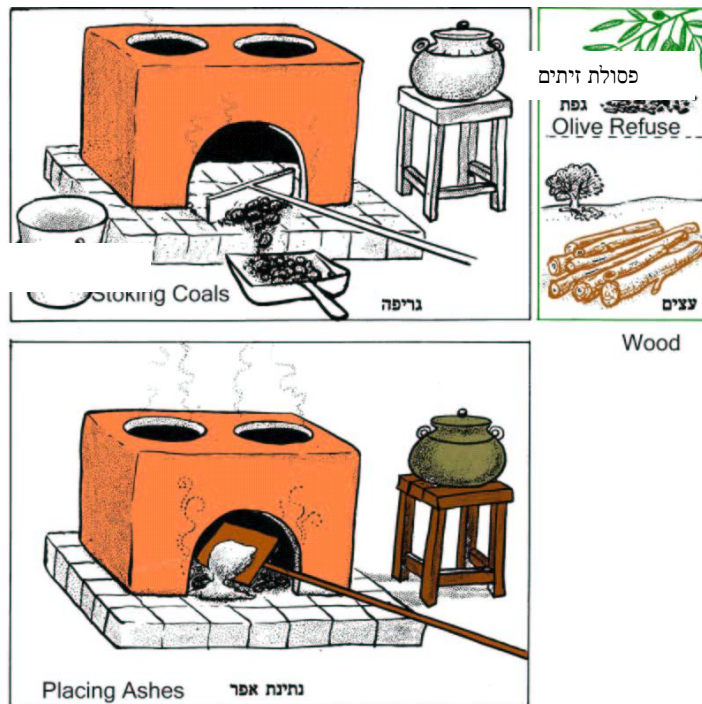
² ראה התחלת סימן רנ"ז.

³ מונח הלכתי, שמתאר עטיפת קדרה על מנת לשמור את חומה.

הנושאים שנידונו בסעיף זה:

- א. פירוש המילה "נותנים" במשנה
- ב. "שהייה" – השארת קדרה על האש מלפני שבת
- ג. "מצטמק ורע לו", "מצטמק ויפה לו"
- ד. "גרופה", "קטומה"
- ה. ההבדל בין תנור, כירה וכופח
- ו. סמיכת קדרה קרוב לאש
- ז. אם שהייה נעשתה (באיסור) במזיד או בשוגג

מאחר שהסעיף הינו ארוך, נדון בשיעור זה בשלושת הנושאים הראשונים.



הלכות שבת סימן רנ"ג סעיף א' / שיעור 1

מקור ההלכה הוא משנה בשבת דף ל"ו ע"ב ומרבית הגמרא המבארת את המשנה עד דף ל"ח ע"א.

נעיין במשנה:

כירה שהסיקה בקש ובגבבא, נותנים עליה תבשיל. בגפת ובעצים, לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר.

מה פירוש המילה "נותנים" במשנה?

המשנה משתמשת במילה "נותנים" כאשר מבארת את דין הקדרות המונחות על הכירה.

בגמרא נתבאר שיש שתי אפשרויות בפירוש המלה "נותנים":

1. פעולת ההחזרה בשבת לכירה – לפי שיטת חנניה.
2. שהייה, כלומר להניח על הכירה מערב שבת – לפי שיטת חכמים.

מהי שהייה?

שהייה⁴ פירושה, השארת קדרה של אוכל על האש מלפני השבת, כך שהקדרה נשארת שם גם בשבת.

מה עלולה להיות הבעיה בשהייה?

רש"י⁵ מפרש, שהשהייה עלולה להביא לידי חתיית הגחלים, שהיא איסור תורה⁶.

בתחילת המשנה אנו לומדים, שאם הכירה מוסקת בקש ובגבבא נותנים [שפירושו לשיטת חכמים משהים] תבשיל עליה, בלי שיצטרך לגרוף את הגחלים או לקטום אותם, כלומר לפזר עליהם אפר. משום שקש וגבבא מתכלים במהירות, ואין גחלים בכירה שעלול לחתות בהם כדי לשפר את איכות האש.

⁴ משורש שה"ה שמשמעותו השארה מתמשכת.

⁵ עיין רש"י ד"ה עד שיגרוף.

⁶ האיסור בחיתוי מפרש הרמב"ם (פרק ד' הלכה ג') שיהיו בו ניצוצות של אש ונמצא מבעיר.

הלכות שבת סימן רנ"ג סעיף א' / שיעור 1

לעומת זאת, כשהכירה מוסקת בגפת (פסולת זיתים) או בעצים, ישנה אפשרות לבוא לידי חתיית הגחלים, מאחר שחומרים אלו הופכים לגחלים. ומשום כך חששו חכמים שיבוא לחתות הגחלים. ולכן מפרשים, שהמשנה אוסרת את שהיית התבשיל על הכירה גם אם הדבר היה מונח בערב שבת, ולכן פירשו לא יתן, שלא ישהה כלל.

לשיטת חנניה, שאינו חושש לשהייה אף בנסיבות אלו, מתפרשת המלה "נותנים" – מחזירים, ואם כן רק החזרה אסורה אבל השהייה מותרת.

אך גם לשיטת חנניה ישנו אופן בו שהייה אסורה, וזה כאשר מניחים על הכירה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע לשיעור מאכל בן דרוסאי.

האופנים שהשהייה מותרת לפי חנניה ולפי חכמים הם כדלהלן:

לפי חנניה – אם המאכל הגיע לדרגת ⁷ בישול של מאכל בן דרוסאי ⁸.

לפי חכמים – רק כשהתבשיל מבושל כל צרכו ובלבד שמצטמק ורע לו.

לפי חנניה וחכמים – כאשר יש חתיכת בשר חי בתבשיל.

הגדרות דרגות בבישול

מצטמק ורע לו - סוג אוכל המבושל כל צרכו ובישול נוסף רק גורע ממנו ומקלקל אותו. בזה אין חשש חיתוי בגחלים, מאחר שהאוכל ירד באיכותו בעקבות כך.

מצטמק ויפה לו - סוג אוכל המבושל כל צרכו ובישול נוסף משביחו ומשפר אותו. לגביו חששו אמוראים לשיטת חכמים שיבוא לחתות בגחלים כדי לשפר את איכות המאכל.

מאכל בן דרוסאי - דרגה חלקית של בישול. לפי חנניה, דרגה זו מספקת להסיר את חשש החיתוי בגחלים, מאחר שהאוכל יכול להיאכל בדוחק.

בשר חי בתבשיל

הזכרנו לעיל (ג.) שכשיש בשר חי בתבשיל השהייה מותרת. הסיבה היא שזמן בישול הבשר הוא ממושך, כך שאין אדם חושב לאכול אותו בערב, ולגבי סעודת היום יש די והותר זמן לבישול הבשר ללא סיוע, לכן אין בזה חשש שיחתה בגחלים.

מקור דין זה הוא בגמרא דף י"ח ע"ב ⁹.

⁷ ראה משנה ברורה ס"ק ל"ח שמבאר מחלוקת רש"י – רמב"ם.

⁸ שם של גנב אלים שהיה מבשל כך את בישולו. פחות מדרגה זו אסורה השהייה אף לחנניה.

הלכות שבת סימן רנ"ג סעיף א' / שיעור 1

על איזה מאכל חי מדובר?

לפי הרמב"ם - אפילו ירק חי.

לפי הבית יוסף¹⁰ - בשר חי בלבד.

לדעת הבית יוסף מאחר שהיתר השהייה תלוי באורך זמן הבישול, רק בשר חי דורש זמן בישול ממושך.

ואילו סברת הרמב"ם היא, שעצם הכנסת מאכל שאינו מבושל לתבשיל היא הסחת הדעת בפועל מהתבשיל, ועל ידי פעולה זו יזכור להימנע מלחתות בגחלים.

המגן אברהם ס"ק ד' והמשנה ברורה ס"ק ט' מכריעים כדעת הבית יוסף, שרק בשר חי מתיר את השהייה.

סיכום

השהייה מותרת בכירה שיש בה גחלים בתנאים הבאים:

לפי חנניה - אם המאכל מבושל כמאכל בן דרוסאי, או אם יש בשר חי בתבשיל.

לפי חכמים - אם המאכל מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו, או אם יש בשר חי בתבשיל.

אם התבשיל אינו עומד בתנאים הנ"ל, הכירה חייבת להיות גרופה או קטומה.

בשיעור הבא נדון בס"ד בעניין כירה גרופה וקטומה.

⁹ בשורה ה-17 של הגמרא: "והשתא..."

¹⁰ ד"ה ואם נתן.

שאלות לחזרה

- א. אם "נותנים" לפי חנניה פירושו חזרה, האם פירושו של דבר שהוא מתיר שהייה?
- ב. מהי הסיבה לתשובה לשאלה א'?
- ג. איזו בעיה יכולה להתעורר בהשארת אוכל על האש לפני שבת?
- ד. מה ההבדל בין אש שנוצרת ע"י עצים לאש שנוצרת ע"י קש?
- ה. מה פירוש "מצטמק ורע לו", וכיצד זה משפיע?
- ו. מה פירוש "מצטמק ויפה לו"?
- ז. מדוע דבר זה מהווה בעיה לפי חכמים ואינו מהווה בעיה לפי חנניה?
- ח. מדוע הכנסה של בשר חי לסיר עוזרת להתיר שהייה?

תשובות לשאלות חזרה

- א. כן, פירוש של דבר שחנניה מתיר שהייה, אולם בתנאים מסוימים.
- ב. מפני שאם המשנה מתייחסת לחזרה - אין איסור להניח את הקדרה שם לפני שבת, ולכן צריך להיות מותר.
- ג. הבעיה היא שאדם עלול לחתות בגחלים בכדי לחמם את האוכל.
- ד. קש בוער מהר ואחרי זמן קצר לא נותר ממנו כלום, ואילו עץ יוצר פחמים שאפשר לחתות בהם.
- ה. "מצטמק ורע לו" פירושו, שהמזון או הנוזל מתקשה ונפסד. מים מורתחים הם תמיד בגדר "מצטמק ורע לו", מכיוון שהם מתאיידים וטעמם אינו משתפר.
- ו. "מצטמק וטוב לו" פירושו, שהמזון מבושל היטב אבל טעמו הולך ומשתפר.
- ז. לפי חכמים, מאחר שתוספת חום מועילה, יש מקום לחשוש שאדם יחתה בפחמים. לפי חנניה, מאחר שהאוכל עבר את שלב 'מאכל בן דורסאי', אין סיבה לחשוש שאדם יחתה בגחלים.
- ח. מאחר שבשר חי מתבשל זמן רב אין סיבה לחשוש שאדם יחתה בגחלים, משום שפעולה זו לא תעזור לגמר בישול הבשר לסעודת הלילה. מכיוון שכך, האדם מסיח את דעתו מהמזון המתבשל.

